

КСЬОНЗЕНКО М.А.,

аспірантка Донецького
національного університету

УДК 374 (075.32)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Розглядаються питання, пов'язані з професійним саморозвитком та професійною самореалізацією вчителя. Аналізуються різні підходи до визначення термінів «професійний саморозвиток, професійна самореалізація»; визначаються умови і фактори, які впливають на ці явища; вказуються на взаємозв'язок процесів професійного саморозвитку та самореалізації.

Ключові слова: вчитель, саморозвиток, самореалізація, професіоналізм.

Рассматриваются вопросы, связанные с профессиональным саморазвитием и профессиональной самореализацией учителя. Дается определение терминов «профессиональное саморазвитие, профессиональная самореализация»; определяются условия и факторы, влияющие на эти явления; указывается на взаимосвязь процессов профессионального саморазвития и профессиональной самореализации.

Ключевые слова: учитель, саморазвитие, самореализация, профессионализм.

In this article the analysis of terms is executed self-development and self-realization and intercommunication between them.

Keywords: the teacher, self-development, self-realization, professionalism.

Постановка проблеми. Професійний саморозвиток педагога є однією з найактуальніших і водночас маловивчених проблем, що, незважаючи на очевидну соціальну значущість у межах теорії наукового знання в цілому й теорії професійно-педагогічної освіти зокрема, є гостро дискусійною.

Сучасні вчені, які поділяють та розвивають ідеї акмеологічного підходу до розуміння особливостей взаємозв'язку системи «особистість педагога – професія», як один з провідних і системоутворюючих механізмів її прогресивного функціонування виділяють саме процес професійного саморозвитку педагога. Вони акцентують увагу саме на феномені «потенціал професійного саморозвитку», завдяки якому педагог набуває необхідних для продуктивного здійснення своєї професійно-педагогічної діяльності нових якостей.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Відомі дослідники Т.Березіна, І.Бех, Є.Ісаєв, В.Слободчиков та ін. під саморозвитком розуміють, по-перше, фундаментальну здатність людини ставати і бути суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення. По-друге, одну з найскладніших форм роботи внутрішнього світу людини, у тому числі з його перетворення, разом з обробкою досвіду, виробленням власних позицій і переконань, постановкою життєвих цілей, пошуком шляхів самовизначення у процесі її просування своїм життєвим шляхом, у межах якого особистість виявляє себе, будує себе, досягає сенсу свого існування [2;8].

Особливу цінність мають дослідження К. Абульханової-Славської, О. Бодалева, О. Єрмолаєвої, які дають підстави для висновку,

що суттєвою характеристикою саморозвитку є свідомо якісна самозміна самого себе, яка є головним внутрішнім механізмом індивідуально-особистісного розвитку. Якісним показником процесу становлення суб'єктності людини є її цілеспрямований саморозвиток [1;3].

Цілі статті. З'ясувати, який взаємозв'язок існує між поняттями професійні саморозвиток та самореалізація; розібратися в суті та складових цих процесів.

Виклад основного матеріалу. Вчені вважають, що самореалізація у процесі саморозвитку є самоствердженням не тільки через створення предметного світу, а безпосередньо через самотворення, самовдосконалення.

З позиції О. Бодалева прогрес особистісного зростання (який є основою саморозвитку) означає: зміну мотиваційної сфери особистості, в якій сильніше, ніж раніше, починають знаходити своє відображення загальнолюдські цінності; зростання вміння на рівні інтелекту планувати, а надалі й втілювати на практиці саме ті діяння й робити ті вчинки, що відповідають духу зазначених цінностей; появу більшої здатності мобілізувати себе на подолання труднощів об'єктивного характеру, які заважають виявляти самостійність і здійснювати діяння відповідно до цих цінностей; більш об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких сторін та рівня своєї готовності до нових, більш складних діянь і відповідальних вчинків [3, 30]. Тобто, особистість педагога, яка постійно саморозвивається, свідомо формує перспективну стратегію свого життя, де визначальним є проблемне ставлення до світу навколо себе, інших людей і самого себе, яке допомагає їй стати творчим суб'єктом і своєї професійної життєдіяльності.

Професійний саморозвиток, як зазначають А. Деркач та В. Дьячков, – це процес формування особистості, орієнтованої на високі професійні досягнення. Це процес формування професіоналізму особистості й діяльності, здійснюваний у саморозвитку, професійних взаємодіях [5].

О. Целікова наполягає, що особистість педагога, котра саморозвивається як суб'єкт, який неперервно рефлексує, вибірково ставиться до професійних цінностей та їх систем, до своєї поведінки і вчинків, які визначають її зрілість та індивідуальний саморозвиток. Тому особистість педагога, обираючи певну поведінку, вчинок (який виявляється як конкретне втілення якогось життєвого ставлення), пізнає себе в об'єктивних продуктах професійної діяльності, результатах зробленого, рефлексує над ним і таким способом розвивається. Професійний саморозвиток педагога є необоротним процесом, що сприяє його самоствердженню, самовдосконаленню й самоактуалізації як справжнього суб'єкта власного професійного пізнання, спілкування й праці [8; 225].

Погоджуючись з міркуваннями вчених, доходимо висновку, що особливістю особистості педагога, яка саморозвивається, стає більш чітке усвідомлення двох складових її професійного життя як суб'єктивної реальності: навколишнього світу, професійної культури та її власного внутрішнього світу.

Отже, професійний саморозвиток педагога уявляється нами як процес і результат активно-позитивного перетворення самого себе та свого «професійного життєвого простору», створення умов і перспектив для подальшого вдосконалення.

На думку науковців-психологів, реальний розвиток особистості в напрямку до творчої індивідуальності, тобто соціально-розвиненої, високо моральної особистості з усім належним їй багатством власного внутрішнього світу, здійснюється також у взаємодії безпосередніх життєвих умов особистості з факторами суспільного життя. Вчені вважають, що самореалізація є самоствердженням не тільки через створення предметного світу, а безпосередньо через самотворення, самовдосконалення.

Професійна діяльність може стати однією із сфер або навіть головною сферою реалізації особистістю своєї індивідуальної спрямованості і творчого потенціалу, вважає О.І. Вітківська, і таким чином, створити певні умови для особистісної самореалізації. Професійна діяльність займає певне місце в житті особистості і безпосередньо включена в її життя, і тому впливає на розвиток, формування характеру,

інтересів і світогляду. Аналізуючи проблему самореалізації автор визначає два її основних аспекти: інтернальний (процес розвитку особистості, який являє собою “розгортання” її потенціалів на всіх рівнях внутрішньої організації людини) та екстернальний (процес самоактуалізації особистості як втілення нею в життя певних внутрішніх змістів через зовнішній акт і творчу активність). Зазначені нею аспекти можуть виступати і як дві сторони процесу самореалізації, і як замінючі одна одну [4, с. 254-257].

Л.Сохань, О.Злобіна, В.Тихонович та ін. доходять висновку, що самореалізація – це свідоме, цілеспрямоване опредмечування своїх сил, коли мета не просто нав'язана ззовні, а є внутрішньою детермінантою діяльності особистості. Самореалізація можлива лише у тих випадках, коли особистість реалізує свою мету, але разом з цим ця мета повинна мати не вузько-еґоїстичне, а суспільно-еґоїстичне значення. Повна, цілісна самореалізація можлива лише тоді, коли особистість представляє не вузько індивідуальний інтерес, а виражає колективно-загальне, коли під час самореалізації розвивається сутність сили людства, створюються нові можливості для її розвитку [6, с. 130].

Сучасний розвиток цивілізації особливо актуалізував проблему самореалізації особистості як сенсожиттєву, світоглядну, культурно значущу як для соціуму так і для індивіда. Чим швидше відбуваються зміни у різних суспільних процесах, тим більш значущою стає проблема самореалізації особистості, вважає В.Муляр. Вчений розуміє самореалізацію особистості як фундаментальну соціальну проблему, що зумовлена тим, наскільки оптимально соціум “задіє” потенційні можливості індивіда, залучить в практичну дію найрізноманітніші таланти особистості: здібності, знання, уміння, навички, волю, емоційний заряд, потреби та інтереси, тощо. Таким чином, самореалізація особистості визначально впливає на питання ефективного функціонування суспільного організму в цілому, тобто вона стає основним принципом введення індивіда в систему суспільних відносин [7,с.197]. Тобто, як що ми говоримо про професійне самовдосконалення, то систематично займаючись ним особистість покращує не тільки себе, а й усе суспільство в цілому.

Висновки. Виходячи із цього, можна зробити висновок, що для найбільш повної самореалізації себе в професії, особистості педагога необхідна органічна єдність процесів соціалізації й водночас процесів професійного саморозвитку. Пояснюється це тим, що не тільки добре організовані й розвивальні умови середовища сприяють повноцінному професійному розвитку

особистості педагога, оскільки вони є лише передумовою, можливістю, яку особистість повинна перетворювати на необхідність і дійсність. Однак, в основі особистісного прогресу є вільне творче самовдосконалення, перетворення своєї діяльності в предмет власної свідомості і волі. Самореалізація є самоствердженням не тільки через створення предметного світу, а безпосередньо через самостворення, саморозвиток. Педагога сам повинен постійно усвідомлювати себе як справжній суб'єкт своєї професійної життєдіяльності, прагнути до професійної самореалізації, а в продуктах своєї педагогічної діяльності створювати значущий для всіх результат, що відкриває нові перспективи розвитку як для себе, так і для людей, які її оточують, суспільства в цілому.

Список джерел:

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 278 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-педагогічні засади : у 2 кн. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. – 2003. – 280 с.
3. Бодалев А.А. Личность и общение: Избр. психол. тр. - М.: Междунар. пед. акад., 1995. - 326 с.
4. Вітківська О.І. Я-концепція і самореалізація особистості як актуальна психологічна проблема професійного самовизначення //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Наук.-метод. зб. – Х., 1996. – 380 с.
5. Деркач А.А. Взаимосвязь структурных компонентов состояния психологической готовности студентов к педагогической деятельности / А.А. Деркач // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся. – М. : НИИ ОП, 1980. – С. 141-149.
6. Жизненный путь личности: (Вопросы теории и методологии социал.-псих. исслед.) / Отв. ред. Л.В.Сохань. – К.: Наук. думка, 1987. - 77 с.
7. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурний аналіз). - Житомир: ЖІТІ, 1997. - 214 с.
8. Проблемы субъекта в психологической науке / [под ред. А.В. Брушлинского, М.И. Володиной, В.Н. Дружинина]. – М. : ИП РАН, 2000. – 321 с.
9. Слободчиков В.И. Психология развития человека / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М. : Шк. пресса, 2000. – 320 с.